

Ana Plosnić Škarić

Institut za povijest umjetnosti
Ulica grada Vukovara 68
HR - 10000 Zagreb

Pregledni rad / Review paper

Primljen / Received: 30. 7. 2021.

Prihvaćen / Accepted: 23. 10. 2021.

UDK / UDC: 72.012.183(497.5Trogir)"14"

DOI: 10.15291/aa.3416

Naručitelji i graditeljska djelatnost u Trogiru u 15. stoljeću*

Commissioners and
Architectural Activity in Trogir
during the 15th Century

SAŽETAK

Trogir je grad s kontinuitetom življenja na skućenom, morem okruženom prostoru, duljim od dvije tisuće godina. Iz njegovih nebrojenih slojeva u ovom se radu razlažu arhitektonske i urbane mijene koje su se dogodile tijekom 15. stoljeća. U tom se smislu definiraju naručitelji i njihove potrebe te načini na koje su te potrebe mogle biti zadovoljene u već jasno definiranom i posve izgrađenom tkivu grada. Među naručiteljima nalazimo sve ondašnje građane i stanovnike koji su dali svoj obol izgledu Trogira, a od čega su mnogi pothvati sačuvani do današnjih dana. Riječ je o fortifikacijama i javnim zdanjima, katedrali, njezinim aneksima, i crkvenim zdanjima, te brojim privatnim kućama i rezidencijama koje su tijekom tog stoljeća dozidavane i opremane novom arhitektonskom plastikom. Upravo je očuvanost tih zdanja i njihovih dijelova omogućila istraživanje čiji su rezultati podastrijeti u ovom radu te sagledani kroz perspektive naručitelja.

Ključne riječi: Trogir, 15. stoljeće, graditeljstvo, arhitektonska plastika, društveni slojevi, naručitelji

ABSTRACT

Trogir is a city with a continuity of living in a confined area surrounded by the sea for more than two thousand years. Out of its innumerable layers, this paper focuses on the architectural and urban changes that occurred during the 15th century. To this purpose, the author discusses the commissioners of architecture and their needs, as well as the ways in which these needs could be met in the already clearly defined and fully developed fabric of the city. Among the commissioners, one finds all the citizens and residents who contributed to appearance of Trogir at the time, and much of the architecture has been preserved to this day: fortifications and public buildings, the cathedral with its annexes, churches, and numerous private houses and residences that were expanded and equipped with new architectural decoration during the 15th century. It is the preservation of these buildings and their segments that has enabled the research whose results are presented in this paper, viewed through the commissioners' perspective.

Keywords: Trogir, 15th century, architecture, architectural decoration, social layers, commissioners

Cilj je ovog rada predočiti odnose između naručitelja i njihovih potreba, s jedne strane, te realnih mogućnosti i graditeljskih poduhvata, s druge strane, i to na primjeru grada Trogira tijekom 15. stoljeća. U tom se smislu u radu izlaže struktura društva onodobnog Trogira i modeli upravljanja gradom, te principi po kojima su novi graditeljski poduhvati ostvarivani u već potpuno definiranom i izgrađenom urbanom tkivu (sl. 1, sl. 2).

Urbani raspored Trogira bio je zgotovljen već u 13. stoljeću.¹ Na istočnom dijelu otočica, na kojem je Trogir smješten, nalazio se srednjovjekovni *civitas* – grad, u čijem se središnjem dijelu do danas nazire pravilni raster ulica naslijeđen od antičkih vremena, s trgom koji je naslijedio nekadašnji forum i katedralom na mjestu nekadašnjeg hrama. Oko tog središnjeg dijela tijekom kasne antike, ranog srednjeg vijeka pa do početka 13. stoljeća, koncentričnim širenjem srednjovjekovni je grad dosegnuo svoj maksimum. Zapadno od njega, na terenu dobivenim nasipanjem, razvio se *burgus* – Pasike, kao planirano srednjovjekovno predgrađe, s parcelacijom u blokovima s dvostrukim nizovima. Riječ je, dakle, o gradu s tisućljetnim kontinuitetom življenja na morem omeđenom prostoru, u kojem je svaki period ostavio svoje urbano i arhitektonsko nasljeđe.

U oblikovanju srednjovjekovnoga grada presudnu su ulogu imali plemići.² Riječ je o najbogatijem sloju društva, koji je ujedno i jedini među trogirskim građanima imao i pravo upravljanja. Plemići su pripadnici uskog broja istaknutih obitelji, čiji su

1.
Shematski prikaz graditeljskih aktivnosti u Trogiru u 15. stoljeću (mapiranje: A. Plosnić Škarić, podloga: D. Šapina)

Schematic presentation of architectural activity in Trogir during the 15th century

Shematski prikaz graditeljskih aktivnosti u Trogiru u 15. stoljeću

punoljetni muški članovi automatizmom postajali i članovi Velikog vijeća, a što im je omogućavalo odlučivanje o svim bitnim pitanjima povezanim sa srednjovjekovnom trogirskom komunom kao i izborom na druge važne funkcije u njoj.³ Međutim, nakon 1420. godine, kada je Trogir došao pod mletačku vlast, odluke o javnim zdanjima i fortifikacijama prestaju biti u ingerenciji plemstva. O njima nadalje odlučuje mletačka uprava. Plemićima ostaju, međutim, odluke povezane s gradnjom katedrale i njezinih aneksa, dok oblikovanje privatnih zdanja ovisi prije svega o mogućnostima i ambicijama njihovih vlasnika. U tom se smislu, uz plemiće, upravo u 15. stoljeću ističu i bogati građani opremom svojih kuća.

Svakako najbitnija javna zdanja srednjovjekovnoga grada jesu njegove fortifikacije. Dok je *civitas* bio utvrđen još u antičko doba, te su se novi potezi zidina gradili sukcesivno širenju grada sve do početka 13. stoljeća, novoosnovani *burgus* tek se tada počeo obzidavati.⁴ Unatoč težnjama građana njegove su zidine bile zgotovljene tek 1419. (sl. 1, br. 1). Za gradnju tog zadnjeg poteza bilo je, međutim, nužno donijeti odluku o rušenju dominikanskog samostana.⁵ Taj se, naime, nalazio južno od crkve te nije bilo načina da se na skučenom prostoru podignu zidine koje bi obuhvatile i samostanske zgrade. Samostan je potom trebalo ponovno sagraditi sjeverno od crkve. Podizanje samostanskih zgrada i oblikovanje klaustara protegnulo se duboko u 15. stoljeće (sl. 1, br. 2; sl. 3).⁶

Premda su zidine bile dovršene tek godinu dana prije nego što su grad osvojili Mlečani, novoj pak vlasti njihova funkcionalnost nije bila zadovoljavajuća. Pri tome nije bila riječ o poboljšanju obrane u slučaju napada izvana, već o sigurnosti no-

2.

Trogir (izvor: Google Earth,
preuzeto 29. 7. 2021.)

Trogir

3.
Dominikanski samostan, klaustar
(foto: A. Plosnić Škarić)

Dominican monastery, cloister

vouspostavljene uprave u slučaju pobune unutar grada. Cilj je svih zahvata, za čiju su provedbu donesene odluke dvadesetih godina 15. stoljeća, bio upravo bolja kontrola nad prostorom i sigurnost mletačke uprave. Stoga je zid koji je dijelio *civitas* i *burgus* bio srušen – a cijeli je prostor grada i predgrađa na otočiću postao jedinstven i time lakše kontroliran; gornji dijelovi kula u privatnom vlasništvu morali su također biti porušeni, a njihova visina izjednačena s visinom bedema – te je na taj način umanjena svaka individualna inicijativa i uloga njihovih vlasnika u potencijalnim bunama; komunalna kula i kula biskupije su popravljene, jer je riječ o kulama u vlasništvu institucija nad kojima je nova vlast imala kontrolu; sjeverni ulaz u grad dodatno se osigurava tako da se pred njim podižu dva bočna zida između kojih se postavlja pomična željezna rešetka, a nad njima se radi drvena podnica za vojnike (sl. 1, br. 3), dok su dva luka kamenog mosta pred tim ulazom srušena i na njihovu je mjestu postavljen drveni, pomični most – čime je poboljšana kontrola na glavnom ulazu u grad.⁷ Ključan je, dakako, bio pothvat gradnje kaštela za smještaj mletačke posade (sl. 1, br. 4).⁸ I dok je o svim nabrojenim rušenjima i graditeljskim zahvatima promptno odlučivao generalni zapovjednik Kulfa, Pietro Loredan, pod čijim je vodstvom Trogir i bio osvojen, za gradnju tada najvažnijeg fortifikacijskog zdanja u gradu sazvao je komisiju. U komisiji su bili mletački dužnosnici dvaju dalmatinskih gradova, Splita i Zadra, u kojima su također građeni kašteli za mletačku posadu, te inženjer Picino, koji je bio uposlen na gradnji većeg broja mletačkih

utvrda. Odluka o gradnji sadržavala je niz pragmatičnih rješenja. U jugozapadnom uglu Pasika, u sklopu zidina, nalazila se poligonalna visoka kula, podignuta još u 14. stoljeću. Ta kula, kao i južni i zapadni potez zidina uz nju iskorišteni su u gradnji kaštela. Rečeni su inkorporirani na način da su podignuti samo sjeverni i istočni zid kaštela, koji su zajedno s postojećima ogradili prostrano dvorište i zaklonili dvorišne zgrade. Uglovi kaštela ojačani su gradnjom dodatnih triju kula. U gradnji su korištena kamena srušenog zida, koji je nekad dijelio grad od predgrađa, dok su izrada nacрта, u skladu s odlukama komisije, te nadgledanje izgradnje bili povjereni ponajboljem ondašnjem lokalnom protomajstoru Marinu Radojevu, iz Trogira. Konačno su reljefi s likom lava sv. Marka, zaštitnika Mletačke Republike, uzidani nad ulaz u kaštel, ali i na južno pročelje stare poligonalne kule.⁹ Upravo taj princip uzidavanja nove arhitektonske plastike u zatečene zidane strukture pokazat će se

4.
Komunalna palača, dvorište (foto:
A. Plosnić Škarić)

Communal Palace, courtyard

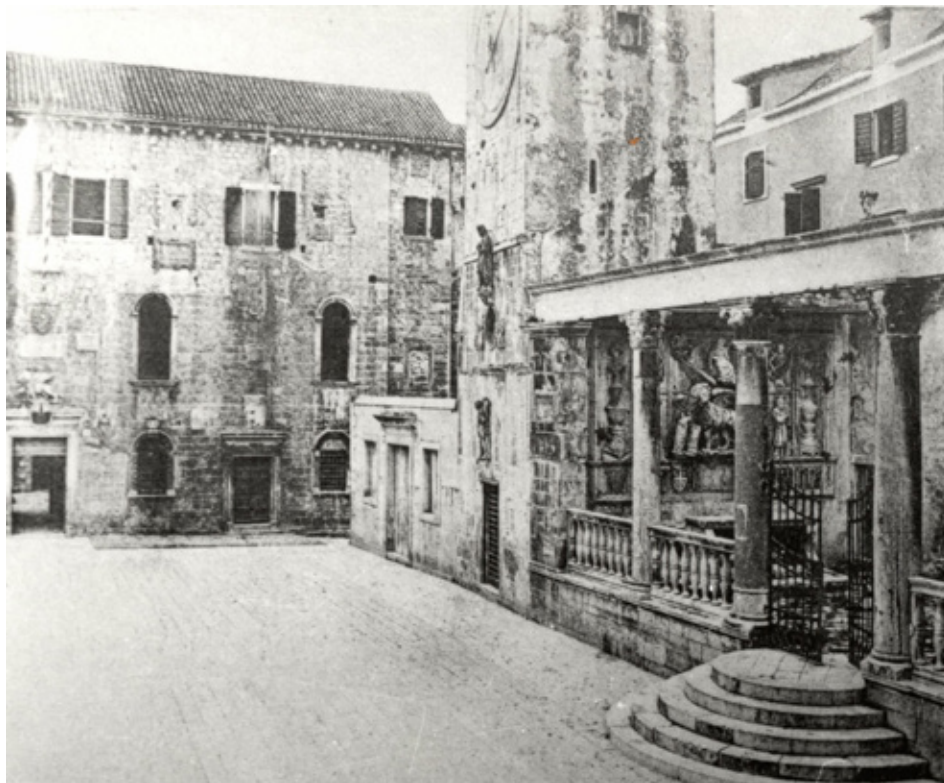
5.
Loža, crkva Sv. Sebastijana s
tornjem i satom, Komunalna
palača prije preoblikovanja u 19.
stoljeću (razglednica)

Loggia, church of St Sebastian
with tower and clock, Communal
Palace before the 19th-century
transformation (postcard)

jednim od najbitnijih kad je riječ o graditeljskim zahvatima 15. stoljeća u Trogiru, a njegova primjena opće raširenom, uključujući sva javna i privatna zdanja.

Radove na fortifikacijama mletačka je uprava bila ponovno pokrenula tek sedamdesetih godina 15. stoljeća.¹⁰ Ovaj put povod je bila nadolazeća prijetnja osmanskih osvajanja, stoga su i graditeljski pothvati bili usmjereni na osuvremenjivanje i ojačavanje sjevernih gradskih bedema, ne bi li se oduprli potencijalnim napadima izvana, s terraferme. Najvažniji radovi obuhvatili su gradnju dviju suvremenih okruglih kula, Kule sv. Marka (sl. 1, br. 5) na sjeverozapadnom uglu Pasika i Kule Malipiero (sl. 1, br. 6), uz istočne zidine. Obje su podignute na mjestima srušenih, starijih kula. Osvremenjivanje je također obuhvatilo gradnju skarpe duž cijelog poteza sjevernih zidina (sl. 1, br. 7). Radove na ojačavanju trogirskih fortifikacija mletačka je uprava nastavila i tijekom nadolazećih stoljeća, a ti su u konačnici rezultirali gradnjom masivnih bedema.¹¹

Jednako kao i o radovima na fortifikacijama, nakon 1420. mletačka je uprava bila ta koja je odlučivala o graditeljskim zahvatima na javnim zdanjima. Riječ je o komunalnoj palači, loži i komunalnoj kući, oblikovanim još od 13. stoljeća uz istočnu, južnu i zapadnu stranu trga. Povod radovima bila su oštećenja, koja su načinile kamene kugle bačene s mletačkih brodova za vrijeme opsade grada. Komunalna kuća, koja se nalazila na zapadnom kraju trga (sl. 1, br. 8), a u kojoj su bila skladišta soli, žita i prostori za školu, tek je popravljena.¹² Nužne popravke dogovorila je nova uprava s ljekarnikom, koji je tamo smjestio svoj *statio*, u zamjenu za plaćanje najma. Ovaj je način investiranja u javnu zgradu bio upravo pragmatičan i s unaprijed ograničenim budžetom. Radovi na komunalnoj palači su pak uz nužne popravke obuhvatili i gradnju novog stubišta (sl. 1, br. 9; sl. 4).¹³ Do 1420. glavno, vanjsko stubište palače nalazilo se uz njezino zapadno pročelje i njime se direktno s trga dolazilo do prvoga kata, gdje je bila dvorana Velikog vijeća. Komunikacija s drugim katom, gdje su bile

6.
Katedrala, terasa nad južnim
brodom i vodorige (foto: A.
Plosnić Škarić)

Cathedral, terrace above the south
aisle and the aquifers

prostorije u kojima je boravio knez, vjerojatno se ostvarivala drvenim, unutrašnjim stubištem. Mletačka uprava odlučila je, međutim, oblikovati novo stubište, u dvorištu, koje vodi i do prvog i do drugog kata. Gradnjom tog stubišta pristup vijećnicima, odnosno plemićima, više nije bio omogućen direktno s glavnog trga, već su oni morali proći kroz prolaz nad čijim je ulazom bio postavljen reljef mletačkog lava, te se iz dvorišta uspeti stubama samo do prvog kata, dok je krak koji vodi u višu etažu simbolički upućivao i na novu političku hijerarhiju. Stubište je, međutim, imalo još jednu funkciju, a ta je da je u slučaju opasnosti knez mogao kroz dvorište brzo doći do malih vrata u istočnim zidinama, a sve kroz prostore koji su bili direktno pod kontrolom Mlečana, te na taj način brzo pobjeći iz grada u slučaju opasnosti odnosno unutrašnje pobune. Uza sve navedene funkcije stubište je svojom raskošnom izvedbom svakako doprinosilo i prezentaciji nove vlasti. U svrhu prezentacije i glorifikacije u dvorištu je postavljena i bunarska kruna, ponovno s reljefima mletačkog lava.¹⁴ Staro je stubište, međutim, uklonjeno tek krajem sedmog desetljeća 15. stoljeća, kada su na glavnom, zapadnom pročelju, u zoni prizemlja, postavljeni novi ranorenesansni prozorski okviri, naručeni od tada ponajboljega graditelja i klesara na istočnoj jadranskoj obali – Nikole Firentinca (sl. 1, br. 9; sl. 5).¹⁵ Istomu je majstoru bila povjerena i izrada reljefa za ložu (sl. 1, br. 10, sl. 5),¹⁶ s prikazom pravde i, dakako, mletačkog lava, koji je postao simbolička scenografija za sve sudske procese i službene proglase, koji su se odvijali u loži. Uz ložu je, uz sudjelovanje rečenog majstora, podignuta i crkva Sv. Sebastiana s tornjem i satom (sl. 1, br. 11, sl. 5),¹⁷ s reljefima mletačkih knezova koji su poduprli njezinu gradnju. Time je osuvremenjivanje i podizanje javnih zdanja uz istočnu, južnu i zapadnu stranu glavnoga gradskog trga, uz nužnu glorifikaciju mletačke vlasti, bilo zgotovljeno.

Sjeverno od trga nalazi se katedrala, zdanje koje se počelo podizati u 13. stoljeću, na mjestu gdje se nekada nalazila kasnoantička, a prije nje antički hram. Upravo su se tijekom 15. stoljeća odvili neki od najvažnijih graditeljskih pothvata na tom zda-

7.
Katedrala, zvonik (foto: A. Plosnić Škarić)

Cathedral, bell tower

8.
Katedrala, svodovi nad glavnim brodom (foto: A. Plosnić Škarić)

Cathedral, vaults over the main nave

nju (sl. 1, br. 12). Riječ je o oblikovanju terase nad južnim brodom s vodorigama (sl. 6), gradnji drugog kata zvonika (sl. 7), gradnji svodova nad glavnim brodom (sl. 8), te gradnji četiriju aneksa uza sjeverno pročelje – redom, od zapada prema istoku, to su: krstionica, kapela Sv. Jeronima, nova kapela Sv. Ivana Trogirskog, i sakristija (sl. 1, br. 12, c, d, e, f).¹⁸ Odlučujuću ulogu u promicanju tih gradnji imalo je plemstvo. U slučaju privatne kapele Sv. Jeronima donatorica je plemkinja Nikolota Sobota (sl. 9),¹⁹ dok su svi ostali pothvati bili organizirani kroz instituciju operarija.²⁰ Riječ je o funkciji na koju se birao plemić, s mandatom od godinu dana, a koji je u sklopu svojih zaduženja i ovlasti povezanih s brigom upravljanja dobrima katedrale i osiguranja svega potrebnog za dobro funkcioniranje tog zdanja, imao i ona povezana s njezinom daljnjom gradnjom – odnosno još konkretnije – operarij je jedina osoba koja je bila ovlaštena za sklapanje ugovora s majstorima uposlenima na katedrali. Ta institucija i pravna mogućnost koju je ona donosila omogućili su upravo plemićima, kao društvenoj grupi koja je tijekom stoljeća, do dolaska mletačke vlasti, bila ona koja je odlučivala o svemu povezanom s gradogradnjom u svojem gradu, da nastavi odlučivati i o najbitnijem zdanju u Trogiru, o katedrali. Tu su mogućnost trogirski plemići i iskoristili upošljavajući ponajbolje onodobne majstore koji su djelovali u Trogiru ili duž istočnojadranske obale, a o čemu ponajprije svjedoči upravo samo zdanje trogirске katedrale. U prvoj polovici stoljeća, kako je zabilježeno u sačuvanim arhivskim spisima, na gradnji svodova bili su uposleni majstor Stjepan, Zadraniin

Mate Alegretov, Trogiranin Nikola Račić i Mlečanin Marko Gruato,²¹ a zadnja dva navedena majstora podignula su i kapelu Sv. Jeronima.²² U drugoj polovici stoljeća plemići upošljavaju Andriju Alešija, iz Drača, za gradnju sakristije, a taj majstor ostaje uposlen i na gradnji krstionice i kapele Sv. Ivana Trogirskog, a u tim mu se poduhvatima pridružuje Nikola Firentinac (sl. 10).²³ Ta dva zdanja ne samo da su među ponajboljim pothvatima rane renesanse u Hrvatskoj već kapela blaženog Ivana spada u remek-djela tog perioda u europskim razmjerima.

Bitno je, međutim, istaknuti da djelatnost navedenih majstora nije ostala ograničena samo i isključivo na katedralu. Te su iste majstore, te njihove učenike i sljedbenike, upošljavali i drugi naručitelji u gradu – ponajprije sami plemići za opremanje vlastitih rezidencijalnih zdanja, zatim bogati građani koji su se upravo u tom 15. stoljeću izdvojili kao zasebna grupa financijski sposobna investirati u propagandu vlastite važnosti i

9.
Katedrala, kapela Sv. Jeronima,
kapitel (foto: A. Plosnić Škarić)

Cathedral, chapel of St Jerome,
capital

10.
Katedrala, kapela Sv. Ivana
Trogirskog (foto: A. Plosnić
Škarić)

Cathedral, chapel of St John of
Trogir

11.
Velika palača Cipiko, dvorište
(Paolo Mofardin)
Great Cipiko Palace, courtyard

važnosti svojih obitelji, imitirajući navade plemića, ali i mletačka uprava, koja je, kako smo već naveli, te iste majstore angažirala na javnim zdanjima, za poboljšanje njihove funkcije, za uljepšanje grada te i za vlastitu prezentaciju i glorifikaciju.

Kada je riječ o zahvatima u stambenoj arhitekturi na području grada – *civitas* – ti se ponajprije očituju u postavljanju nove arhitektonske plastike.²⁴ Naime, rezidencije u gradu mahom imaju kamene zidove, od kojih neki do danas sačuvani potječu još iz doba predromanike. Već spominjani princip očuvanja zatečenih struktura ovdje je posvema razvidan. Razlog zbog kojeg bi se statički ispravan kameni zid rušio da bi se na njegovu mjestu podignuo identičan, ali novi, ne postoji.²⁵ Pogotovo se to odnosi na ulična pročelja, čija je trasa odavno bila zadana definiranjem granica privatnih i javnih prostora.²⁶ Sporadični slučajevi kada ipak dolazi do preinaka te rušenja zidova ili njihovih dijelova događaju se isključivo u prostorima unutar blokova,

koji su u privatnom vlasništvu. Riječ je o težnji, prisutnoj još od kraja 13. stoljeća, za oblikovanjem trijema, kao privatnog, zakritog, a opet svijetlog i prozračnog prostora u sklopu dvorišta.²⁷ U tom se smislu trijemovi 15. stoljeća razlikuju od onih starijih tek u načinu oblikovanja kapitela i lukova. Krajem stoljeća ta težnja za oblikovanjem opisanog prostora počinje se protezati i na gornje etaže, s tek nekoliko primjera dvorišta s trijemovima i galerijama (sl. 11, 12).²⁸ Količina pak arhitektonske plastike, sačuvane makar i u fragmentima, na pročeljima trogirskih kuća, a koju je po stilskim

12.

Mala palača Cipiko, ograda
galerije (foto: A. Plosnić Škarić)

Small Cipiko Palace, gallery fence

13.

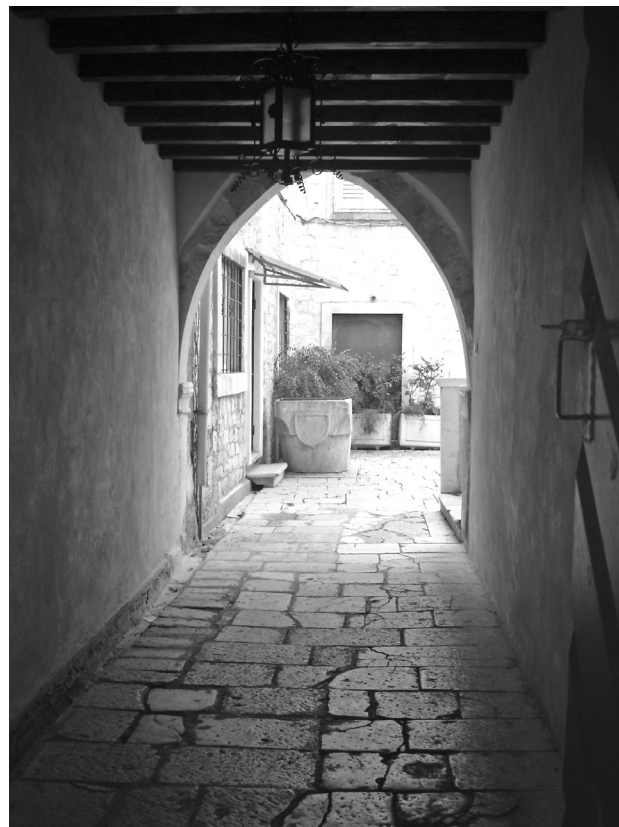
Kuća u Gradskoj ulici, portal (foto:
A. Plosnić Škarić)

A house in Gradska Street, portal

14.

Pogled u dvorište plemićke kuće
Vitturi (foto: A. Plosnić Škarić)

View of the courtyard of the
nobility house Vitturi

osobinama moguće datirati upravo u 15. stoljeće, jest znatna (sl. 13, 14). Kad joj se pridodaju fragmenti sačuvani u Lapidariju Muzeja grada Trogira, te zapisi o općem trendu, posebno u 19. stoljeću i dalje, o uklanjanju takve plastike s fasada,²⁹ dolazimo do slike grada koji je bio opremljen na način teško saglediv i u našoj imaginaciji. Na temelju grbova na arhitektonskoj plastici te arhivskih dokumenata znamo koje su plemićke obitelji prednjačile u opremanju, a jednako tako moguće je izdvojiti i one bogatih građana, ali jasno je i da su svakako u tome sudjelovali i brojni danas potpuno anonimni stanovnici onodobnog Trogira.³⁰

Za razliku od grada stanovnici Pasika bili su znatno manjih financijskih mogućnosti. U sačuvanim dokumentima mahom se spominju drvene kuće ili parcele namijenjene za njihovu gradnju.³¹ Stoga je i količina kamene plastike koja se može datirati u 15. stoljeće razmjerno mala. Ta svejedno prati one iste stilske trendove koji su se izmjenjivali na zdanjima u gradu. O izgledu, gradnji i popravcima drvenih kuća, koji su zbog prirode materijala od kojeg su bile građene morali biti česti, nemamo spoznaja.

Graditeljska djelatnost u Trogiru 15. stoljeća obuhvaća javna zdanja, fortifikacije, crkvene građevine, te rezidencijalna zdanja odnosno kuće, dakle dotiče sve prostore i građevine toga grada, od kojih su mnoge očuvane i do današnjih dana. Kao naručitelji ponajprije se izdvajaju pripadnici plemstva koji do 1420. u potpunosti odlučuju o graditeljskim zahvatima na javnim zdanjima i fortifikacijama, koji i nakon 1420. imaju ingerenciju nad graditeljskim zahvatima povezanim s katedralom pri čemu je posebno bitno naglasiti njihovu ulogu u angažiranju kvalitetnih majstora, te koji naposljetku ulažu i u opremu vlastitih rezidencija. U smislu ulaganja u vlastite rezidencije, reklo bi se, u stopu ih slijede bogati građani, dok ostali to čine u skladu sa svojim mogućnostima, što se proteže u rasponu od oblikovanja trijema u dvorištu, ugradnje novih prozorskih okvira na pročelja, pa do gradnji i popravaka drvenih kuća. Mletačka vlast, koja se od 1420. brine za fortifikacije i javna zdanja, usvaja osnovni princip kojim se vode svi graditeljski zahvati vođeni na trogirskim kamenim zdanjima, a to je princip zadržavanja zatečenih struktura, u koje se ugrađuje nova arhitektonska plastika. Mlečani također za potrebe radova na navedenim javnim zdanjima i fortifikacijama mahom angažiraju one iste majstore koji već djeluju u Trogiru. U tom smislu možemo reći da su svi naručitelji ovakvom praksom dali svoj doprinos oblikovanju Trogira na način da su uspjeli zadovoljiti svoje potrebe jednostavno nastavljajući se na zatečene slojeve i obogaćujući ih intervencijama svojeg doba, doprinoseći na oba načina onomu što Trogir jest – grad ne samo remek-djela već i skladna urbana cjelina u kojoj se na svakom koraku osjeća i obol svih njegovih građana i stanovnika dan tijekom tisućljeća njegova života.

BILJEŠKE

- * Ovaj je rad rezultat istraživanja na projektu Instituta za povijest umjetnosti *Dalmatinski gradovi u srednjem vijeku: forma i funkcija* PU-IPU-2019-9. Autorica je o nekim temama izloženima u ovom radu izlagala na znanstvenom skupu *Arhitekturna zgodovina. Mesto v srednjem in zgodnjem novem veku* održanom 24. i 25. 11. 2017. godine u Ljubljani, što je bio poticaj za daljnja istraživanja, koja su rezultirala ovim člankom.
- ¹ IVO BABIĆ, KRUNO PRIJATELJ, TOMISLAV MARASOVIĆ, RADOVAN IVANČEVIĆ, SVETOZAR VUČENOVIĆ, STANKO GEIĆ, *Kulturno blago Trogira*, Zagreb, 1990.; IVO BABIĆ, Počeci trogirskog predgrađa u Pasikama, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 39 (2001.–2002.), 123–148; IVO BABIĆ, *Trogir. Grad i spomenici*, Split, 2016.; IGOR FISKOVIĆ, Gotička kultura Trogira, *Mogućnosti*, 10–11 (1980.), 1036–1065.
  - ² ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, Polices and regulations in the forming of Late-Medieval Trogir (Croatia), u: *Building Regulations and Urban Form 1200–1900* (ur. Terry R. Slater i Sandra M. G. Pinto), Routledge: London – New York, 2018., 59–86. U tom se radu razlaže politika regulacije prostora grada Trogira analizom pisanih izvora i arhivske građe, sa zaključkom o ključnoj ulozi plemstva u oblikovanju grada. Taj se zaključak nužno ponavlja i u ovom radu, koji je, međutim, prije svega pisan analizom sačuvanih zdanja i arhitektonske plastike. Vidi i ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, Trogirski rezidencijalni sklopovi tijekom srednjega vijeka. Metodologija istraživanja i principi transformacija, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, Vol. 28, No. 2 (60) (2020.), 232–245.
  - ³ MLADEN ANDREIS, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805.)*, Trogir, 2006.; ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER, Zatvaranje dubrovačkog plemstva i vijeća u političkom i društvenom kontekstu 13. i 14. stoljeća, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 56/1 (2018.), 87–116; ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER, The Closing of the Nobility and Council of Dubrovnik in the Political and Social Context of the Thirteenth and Fourteenth Century, *Dubrovnik annals*, 23 (2019.), 7–36.
  - ⁴ IVAN LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, Split, 1979., 992, 994; IRENA BENYOVSKEY LATIN, Izgradnja gradskih fortifikacija u Trogiru od 13. do 15. stoljeća, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, 28 (2010.), 17–48.
  - ⁵ IVAN LUCIĆ (bilj. 4), 993.
  - ⁶ CVITO FISKOVIĆ, Zaštita i popravak spomenika u Dalmaciji 1950.–1951. godine, *Zbornik zaštite spomenika kulture*, 2 (1952.), 148; VANJA KOVAČIĆ, Trogir, Samostan sv. Dominika (G5), u: *Dominikanci u Hrvatskoj* (ur. Igor Fisković), Zagreb, 2011., 263–264; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, Graditelji Trogira od 1420. do 1450. godine, *Ars Adriatica*, 4 (2014.), 176–177; IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 393–406; JOŠKO BELAMARIĆ, Prostorni i arhitektonski razvoj crkve i samostana sv. Dominika u Trogiru, u: *Studije iz starije umjetnosti na Jadranu sv. III*, Split, 2020., 165–194.
  - ⁷ IVAN LUCIĆ (bilj. 4), 919–978; IRENA BENYOVSKEY, Urbane promjene u Trogiru u prvim desetljećima mletačke vlasti (1420.–1450.), *Povijesni prilozi*, 23 (2002.), 71–86; IRENA BENYOVSKEY, Interventi sul piano urbanistico di Traù durante i primi decenni del dominio Veneto (1420-1450), *Atti – Istituto veneto di scienze, lettere ed arti. Classe di scienze morali, lettere ed arti*, 16 (2002.–2003.), 981–1016; IRENA BENYOVSKEY LATIN, The Venetian impact on urban change in Dalmatian towns in the first half of the fifteenth century, *Acta Histriae*, 22 (2014.), 573–616; IVO BABIĆ, Stari trogirski mostovi, u: *Luke istočnog Jadrana, Jadranske studije, Zbornik Pomorskog muzeja Orebić* (Mithad Kozličić, ur.), Orebić, 2006., 160–165; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, Decline of Medieval Urban Symbols of Power: Tower Houses in Trogir, Croatia, *RIHA Journal*, 0177, 10. August 2017., URL: <http://www.riha-journal.org/articles/2017/0177-plosnic-skaric>, [24]–[29]; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 2), 71–72.
  - ⁸ VANJA KOVAČIĆ, Trogirske fortifikacije u XV. stoljeću, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 37 (1997.–1998.), 117–125; IRENA BENYOVSKEY (bilj. 7, 2002.), 71–86; IRENA BENYOVSKEY LATIN (bilj. 4), 41–43; VANJA KOVAČIĆ, Gradski kaštel u Trogiru – Prilog proučavanju fortifikacija ranog XV. stoljeća, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 42 (2011.), 95–120; IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 163–182; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 6), 174–175; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 2, 2018.), 70–71.
  - ⁹ Vidi literaturu navedenu u prethodnoj bilješci i ALBERTO RIZZI, *I Leoni di Venezia in Dalmatia*, Venezia, 2005., 68–77.
  - ¹⁰ VANJA KOVAČIĆ (bilj. 8), 125–134; DANKO ZELIĆ, Jakov Florijev, trogirski klesar 15. stoljeća, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32 (2008.), 18–20.
  - ¹¹ ANDREJ ŽMEGAČ, *Bastioni jadranske Hrvatske*, Zagreb, 2009., 186–187; DARKA BILIĆ, *Inženjeri u službi Mletačke Republike: inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Albaniji i Dalmaciji*, Split, 2013.
  - ¹² ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 6), 179; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 2, 2018.), 70–71.
  - ¹³ ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 6), 178–179. Vidi i RADOSLAV BUŽANČIĆ, *Nikola Ivanov Firentinac i trogirski renovatio urbis*, Split, 2012., 107–116; KRASANKA MAJER JURISIĆ, Stanovanje mletačkih upravitelja u Dalmaciji od 15. do 18. stoljeća, *Peristil*, 56 (2013.), 165–176; KRASANKA MAJER JURISIĆ, *Arhitektura vlasti i suda: vijećnice, lože i kneževske palače u Dalmaciji od 15. do 18. stoljeća*, Zagreb, 2017., 146–150; IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 187–199; IRENA BENYOVSKEY LATIN, Trogirski trg u kasno-srednjovjekovnom Trogiru, *Povijesni prilozi*, 16 (1997.), 11–32; IRENA BENYOVSKEY LATIN, Medieval square in Trogir: space and society, *Review of Croatian History*. 14/ no. 1 (2018.), 9–62; IRENA BENYOVSKEY LATIN, Governmental Palaces in Eastern Adriatic Cities (13th–15th Centuries), u: *Political Functions of Urban Spaces and Town Types through the Ages. Making Use of the Historic Towns Atlases in Europe / Politische Funktionen städtischer Räume und Städtetypen im zeitlichen Wandel. Nutzung der Historischen Städteatlanten in Europa* (ur. Roman Czaja, Zdzisław Noga, Ferdinand Opll, Martin Scheutz), Cracow – Toruń – Vienna, 2019., 111–160.
  - ¹⁴ Vidi literaturu navedenu u prethodnoj bilješci i ALBERTO RIZZI (bilj. 9), 68–77.
  - ¹⁵ IVO BABIĆ, Renesansni lučni prozori i općinska palača u Trogiru, *Adrias, Zavoda za znanstveni i umjetnički rad JAZU u Splitu*, 1 (1987.) 169–179; IGOR FISKOVIĆ, Pojava Nikole Firentinca na

- renesansnoj pozornici Trogira, u: *Nikola Ivanov Firentinac u Trogiru* (ur. Vanja Kovačić), Trogir, 2007., 13–35; RADOSLAV BUŽANČIĆ (bilj. 13), 107–116; IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 187–199.
- ¹⁶ RADOVAN IVANČEVIĆ, *Rana renesansa u Trogiru*, Split, 1997., 91–112; ALBERTO RIZZI (bilj. 9), 68–77; SAMO ŠTEFANAC, *Kiparstvo Nikole Firentinca i njegovog kruga*, Split, 2006., posebno 117; RADOSLAV BUŽANČIĆ (bilj. 13), 117–121; KRASANKA MAJER JURIŠIĆ (bilj. 13, 2017.), 150–153; IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 187–199; 200–210; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 2, 2018.), 72.
- ¹⁷ CVITO FISKOVIĆ, Firentinčev Sebastijan u Trogiru, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, (1969.), 369–382; SAMO ŠTEFANAC (bilj. 16), posebno 121; RADOSLAV BUŽANČIĆ (bilj. 13), 122–126; IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 211–215.
- ¹⁸ IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 323–346; IVO BABIĆ, Prilozi za Petra Pozdančiča i njegovu radionicu, u: *Iz dalmatinskog srednjovjekovlja*, Split, 2019., 447–456; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, Prilog poznavanju građevinske povijesti trogirске katedrale u 15. stoljeću, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 35 (2011.), 41–54, i u tim djelima navedena literatura.
- ¹⁹ CVITO FISKOVIĆ, Poliptih Blaža Jurjeva u trogirskoj katedrali, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 14 (1962.), 115–136; DANKO ZELIĆ, Nekoliko priloga povijesti umjetnosti 15. stoljeća u Trogiru: Samostan sv. Križa na Čiovu, zlatar Matej Pomenič i kapela sv. Jeronima u katedrali sv. Lovre, *Peristil*, 50 (2007.), 68–72; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 18), 42, 47–54; IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 327.
- ²⁰ IRENA BENYOVSKY LATIN, Razvoj srednjovjekovne Operarije – institucije za izgradnju katedrale u Trogiru, *Croatica Christiana periodica*, 65 (2010.), 1–18; JADRANKA NERALIĆ, Loperaria della cattedrale di Trogir nel duecento, u: *Architetture del sacro nel bacino adriatico. Figure, forme e liturgie della cristianizzazione ed evangelizzazione dal IV al XIII secolo* (Maurizio Tagliaferri, ur.), Bologna, 2011., 133–146; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 18), 41–54.
- ²¹ ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 18), 42, 47–54; MARINA ŠIMUNIĆ BURŠIĆ, Specifičnosti križno-rebrastih svodova trogirске katedrale, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, Vol. 20, No. 2 (44) (2012.), 237–249; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 6), 174; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, *Lapicide i marangoni u spisima trogirске kasnosrednjovjekovne komune*, Zadar, 2019.
- ²² Vidi literaturu navedenu u bilješci 19.
- ²³ PETAR KOLENDIĆ, Dokumenti o Andriji Alešiju u Trogiru, *Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju*, II/1 (1924.), 70–78; CVITO FISKOVIĆ, Aleši, Firentinac i Duknović u Trogiru, *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU*, VII/1 (1959.), 20–43; ANN MARKHAM SCHULZ, *Niccolò di Giovanni Fiorentino and Venetian Sculpture of the Early Renaissance*, New York, 1978.; CVITO FISKOVIĆ, *Ivan Duknović: Ioannes Dalmata u domovini*, Split, 1990. 5–29, 61–67; IGOR FISKOVIĆ, „Nebeski Jeruzalem” u kapeli blaženog Ivana Trogirskog, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (Prijeteljev zbornik I)*, 32 (1992.), 418–531; SAMO ŠTEFANAC, Niccolò di Giovanni Fiorentino e la Cappella del Beato Giovanni Orsini a Traù: Il progetto, l’architettura, la decorazione scultorea, u: *Quattrocento Adriatico, Fifteenth-century art of the Adriatic rim, papers from colloquium held at The Villa Spelman Florence* (ur. Charles Dempsey), Bologna, 1994., 123–141;
- RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj. 16), 19–89, 115–295; JOŠKO BELAMARIĆ, Duknovičev sv. Ivan Evandelist u Kapeli bl. Ivana Trogirskoga, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 37 (1997.–1998.), 155–181; SAMO ŠTEFANAC (bilj. 16), posebno 112–113, 122–130; IVAN JOSIPOVIĆ, Nikola Firentinac i Alešijeva Krstionica Trogirске katedrale, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (2009.), 47–66; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 18), 43–44, 47–54; RADOSLAV BUŽANČIĆ (bilj. 13), 79–106; PREDRAG MARKOVIĆ, Dekonstrukcija rekonstrukcije: o krstionici trogirске katedrale ponovo i s razlogom, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 37 (2013.), 45–60, IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 323–346.
- ²⁴ IGOR FISKOVIĆ (bilj. 1), 1036–1065; STANKO PIPLOVIĆ, Graditeljstvo renesanse u Trogiru, u: *Ivan Duknović i njegovo doba, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Trogiru o 550. obljetnici rođenja Ivana Duknovića* (ur. Igor Fisković), Trogir, 1996., 117–130; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, *Gotička stambena arhitektura Trogira*, disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2010., 45–237. i tamo navedena opsežna literatura; RADOSLAV BUŽANČIĆ (bilj. 13); RADOSLAV BUŽANČIĆ, Prilozi za Nikolu Firentinca u Splitu i Trogiru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 41 (2008.), 301–314; IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 224–261.
- ²⁵ Rušenja se događaju u pravilu tek kada je riječ o većim investicijama u nova zdanja, koja se grade po naručenim projektima.
- ²⁶ DANKO ZELIĆ, Public and Private Space in a Medieval Dalmatian Town, *Varia Archaeologica Hungarica IX* (2000.), 139–148.
- ²⁷ ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 24), 152–173, 206–216.
- ²⁸ CVITO FISKOVIĆ, Lučićeva rodna kuća, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije posvećen I. Luciusu-Lučiću povodom 300-godišnjice djela „De Regno Dalmatiae et Croatiae”*, (1969.), 45–60; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 23, 1990.), 51–60; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 24), 80–107, 118–122, RADOSLAV BUŽANČIĆ (bilj. 13), 129–138; RADOSLAV BUŽANČIĆ (bilj. 24); ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, Arhitektonska plastika Male palače Cippico u kontekstu novih arhivskih spoznaja, u: *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa „Ivan Duknović i krugovi njegove djelatnosti”/ Giovanni Dalmata e le opere della sua cerchia* (ur. Radoslav Bužančić i Igor Fisković), Split, 2018., 147–170; IVO BABIĆ (bilj. 1, 2016.), 224–261; IVO BABIĆ (bilj. 18, 2019.).
- ²⁹ DANKA RADIĆ, Zaštita spomenika u Trogiru tijekom XIX. stoljeća, *Radovan*, 3 (2005.), 102–130; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 24), 144–148.
- ³⁰ ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 24), 45–237; ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, Real Property of Wealthy Commoners. The Formation and Rise of Commoners Lineages in Trogir after 1420, u: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property* (ur. Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić), Zagreb, 2014., 353–380.
- ³¹ ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 2, 2018.), 80–82.